

ВІДГУК

на дисертацію Цапяка Миколи Йосиповича
«Народне танцювальне мистецтво Волині
в контексті крос-культурної взаємодії»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 034 – Культурологія

Упродовж останніх років у культурологічних дослідженнях суттєво зростає інтерес до регіональної проблематики. Ця тенденція характерна і для сучасних етнокультурології та хореології, які все частіше звертаються до вивчення особливостей історичного становлення танцювального мистецтва в регіонах України. Ця проблематика набуває особливого значення в умовах зростаючої загрози культурної уніфікації і розмивання етнічної ідентичності внаслідок поглиблення глобалізаційних і міграційних процесів, що актуалізує дослідження національної та регіональної самобутності танцю в контексті міжкультурної взаємодії. Тому тему дисертації Миколи Цапяка вважаємо важливою та актуальною.

Дисертант чітко і науково коректно визначає мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, з належною повнотою та конкретністю висвітлює його теоретичні засади. Позитивно відзначимо наявність кореляції між цілями, завданнями та висновками наукового дослідження.

Беззаперечна наукова новизна дослідження, адже в ньому розвиток народного танцювального мистецтва волинського регіону вперше проаналізовано в етнокультурологічному аспекті крос-культурної взаємодії, висвітлені історичні та фольклорно-етнографічні чинники формування міжкультурної комунікації на Волині.

Доволі переконливими і новаторськими постають авторські окреслення методологічних парадигм та підходів при вивченні особливостей історичного розвитку танцювального мистецтва Волині як пограничного регіону – простору інтенсивних міжкультурних контактів і взаємодій. Залучаючи значну кількість наукових джерел, дисертант здійснює докладний порівняльний аналіз етнохореологічного та культурно-антропологічного

підходів до вивчення танцювального мистецтва і переконливо обґрунтовує доцільність їх синтезу в межах етнокультурології (с. 64). На нашу думку, ці положення суттєво збагачують методологічний арсенал досліджень народного танцювального мистецтва і, безперечно, є суттєвим елементом наукової новизни дисертації М. Цапяка.

Особливий наголос зроблено на концепті «культурологічної регіоніки», розробленим відомим дослідником В. Личковахом, який орієнтує на докладне вивчення світоглядних орієнтирів і ментальних особливостей певного етносу або регіональної спільноти, на розгляд локальних культурних явищ у ширшому соціокультурному контексті. Відповідно до цього підходу, дисертант розглядає танець як соціокультурний комунікативний феномен, висвітлюючи етнофольклорне підґрунтя народного танцювального мистецтва України в цілому та волинського регіону зокрема (с. 63). Можна погодитися із автором що цей концепт містить значний евристичний потенціал для дослідження крос-культурних впливів у народно-танцювальній культурі Волині як пограничного регіону.

Позитивним здобутком автора вважаємо і вдале застосування методології крос-культурних досліджень для аналізу взаємовпливів між танцювальними традиціями етнічних спільнот, які «проживають на приграничній території, де транскордонні міжетнічні контакти сприяють більш інтенсивній міжкультурній взаємодії» (с. 62).

Серед позитивних характеристик дисертації можна також відзначити поглиблений аналіз категоріального апарату дослідження. Це, передусім, концептуалізація понять «міжкультурна комунікація», «крос-культурна взаємодія», «культурне пограниччя (фронтир)», «культурний код» та ін.

Значний науковий інтерес викликає експлікація концепту «фронтир», дисертант визначає його не тільки як простір культурного пограниччя (а саме так розглядає його більшість дослідників), а як зону міжкультурного транзиту й локального взаємовпливу, в якій інтенсифікуються процеси міжкультурної взаємодії і крос-культурної комунікації (с. 61–62).

Вирізняється ґрунтовністю й експлікація категорії «міжкультурні впливи». Переконливим є припущення автора, що «міжкультурні впливи є найбільш інтенсивними й продуктивними в процесі взаємодії етносів, у культурній традиції яких наявні спільні глибинні структури, що проявляються в міфах, ритуалах, традиційному мистецтві» (с. 53), вони «мають певний ступінь подібності <...> внаслідок географічної, етнічної чи світоглядної близькості» (с. 90).

Насичений ґрунтовними аналітичними міркуваннями і другий розділ дисертації. У підрозділі 2.1. танець розглядається як культурний феномен у динаміці його різноманітних соціокультурних функцій. Автор слушно зазначає: «народний танець – первинна основа всієї танцювальної творчості. Він є виразником і водночас формувальним чинником національно-культурної ідентичності, виражає етно-ментальні й культурні особливості народу, нації» (с. 86).

Суттєвий інтерес становлять думки дисертанта щодо комунікативної природи танцю (підрозділ 2.2). Привертає увагу теза про важливість урахування особливостей соціокультурного контексту для осмислення мистецтва танцю як специфічної форми невербальної міжкультурної комунікації, здатної транслювати культурно значиму інформацію в синхронному і діахронному часових аспектах відповідно до регіонально-просторових параметрів (с. 90).

Вдале застосування семіотичного підходу дозволило дисертанту висвітлити специфіку танцювальної образно-пластичної комунікації. Автор розгортає ґрунтовний аналіз структури комунікативного процесу, виділяючи основні елементи знаково-комунікативної системи танцю – від танцювальних жестів і фраз, послідовність яких утворює художнє висловлювання, – до цілісної художньої композиції, в якій репрезентується змістовне наповнення танцю в єдності форми і змісту (с. 100–101). Розшифровування значень хореографічного тексту відбувається за допомогою культурних кодів. Полемізуючи з іншими дослідниками, дисертант пропонує своє розуміння

коду як алгоритму поєднання знаків і породження смислу: «Культурні коди визначають структуру будь-якого культурного феномену як знакової системи, специфіку поєднання знаків, їх смислової ієрархії, а також пов'язують знаки з певними значеннями відповідно до культурного контексту» (с. 103).

У підрозділі 3.1 на основі багатого джерельного матеріалу висвітлюються культурно-історичні й етнографічні фактори формування крос-культурної комунікації на території історичної Волині. Охарактеризовані особливості полікультурного розмаїття волинського регіону як території, що тривалий час була на перехресті крос-культурних впливів, обумовлених, в основному, геополітичними реаліями та динамікою міграційних процесів.

Змістовним і продуктивним постає авторський аналіз танцювальних традицій Волині на основі методології крос-культурного підходу. В параграфі 3.2. на численних конкретних прикладах розглядаються зразки поширених на Волині питомих та напливових танців, які зазнають певних трансформацій в контексті міжкультурної взаємодії. Автор стверджує, що «основу танцювальної спадщини Волині формують автохтонні танці, які здебільшого пов'язані зі світоглядними основами культури поліщуків та волинян – релігійними віруваннями, ритуалами, міфами. Ці давні танцювальні традиції, зазнавши часткових змін, здебільшого збереглися і до сьогодні, особливо на українсько-білоруському пограниччі на півночі Волині» (с. 177). Водночас дисертант докладно аналізує танці іноетнічного (чеського, польського, білоруського, єврейського) походження, які стали органічною складовою частиною народного танцювального мистецтва регіону.

Загалом, слід відзначити проблемний характер, змістову цілісність, і логічну послідовність викладу матеріалу дисертації. Структура роботи адекватна предмету та завданням дослідження. Концептуальна вираженість

роботи свідчить про належну теоретично-дослідницьку підготовку дисертанта.

Послідовне застосування адекватних методологічних підходів при вирішенні основних завдань дослідження обумовило обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів та висновків дисертації М. Цапяка. Цьому сприяло й використання широкого кола наукових джерел (список використаної літератури нараховує 303 найменування, з них 77 – іноземною мовою), що демонструє достатньо високий рівень інформаційно-наукової культури автора.

Дисертація має вагомe теоретико-практичне значення, адже розроблена міждисциплінарна методологічна стратегія сприятиме поглибленню теоретико-методологічних засад дослідження українського народного танцювального мистецтва. Наукові висновки, матеріали окремих підрозділів, залучений фактичний матеріал можуть бути використані в подальших теоретичних розробках, присвячених аналізу народного та народно-сценічного танцю. Результати дослідження сприятимуть поповненню та систематизації джерельної бази з народної хореографічної культури Волині, вдосконаленню способів її наукової фіксації.

Дослідження має солідну апробацію. Основні положення дисертації відображені у тринадцяти публікаціях, із них: 5 статей у спеціалізованих фахових виданнях України і 1 стаття в іноземному науковому періодичному виданні. Результати дослідження були представлені в доповідях на 12 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також підчас викладання освітнього компоненту «Український танець» та проведених автором майстер-класах в Україні та закордоном. На основі матеріалів дослідження автором було створено сценічну версію автентичного волинського танцю «крутак», що підтверджено свідоцтвом про реєстрацію авторського права.

Докладне знайомство із текстом дисертації і науковими публікаціями М. Цапяка свідчить, що автор дотримується принципів академічної

доброчесності. Він виважено формулює власну думку і з повагою ставиться до думки інших дослідників, коректно надаючи посилання на відповідні джерела.

Загалом позитивно оцінюючи науковий доробок дисертанта, відзначимо декілька побажань і дискусійних положень.

1. Хотілося би більше прикладів порівняльного аналізу особливостей певних танців із різних частин історичної Волині, наприклад, волинського, рівненського і житомирського Полісся, які входили до її складу.

2. У підрозділі 3.1. в контексті висвітлення факторів формування крос-культурної комунікації на Волині дисертант відзначає фестивальний рух, який репрезентує пісенно-танцювальну народну творчість. На нашу думку, варто було би детальніше розкрити цей аспект, адже на сучасному етапі міжнародні фестивалі суттєво розширюють простір для культурного взаємообміну і взаємозбагачення. Тому поданого на с. 142–143 короткого опису найбільш відомих фестивалів міжнародного й обласного рівня, які періодично проводилися в регіоні, явно недостатньо.

3. Також вважаємо, що варто було би більш детально висвітлити, як сприяє розвитку міжкультурної взаємодії діяльність провідних волинських балетмейстерів, які здійснюють постановки народних танців на Волині та закордоном.

4. У першому підрозділі параграфу 3.2 дисертант описує поширені на Волині танці, які він характеризує як автохтонні. Не зовсім зрозуміло, чому серед них основна увага приділяється танцю «крутак», аналіз якого займає майже половину тексту цього підрозділу. Також вважаємо дискусійним питання, наскільки ці танці є автохтонними?

Однак ці зауваження і побажання не применшують відзначені позитивні характеристики дослідження і мають, здебільшого, рекомендаційний характер. Ґрунтовні концептуальні висновки, якими завершується робота, як і зміст дисертації у цілому, переконливо свідчать про змістовність і належну повноту в розв'язанні поставлених наукових

завдань. За стилем і змістом текст дисертації сприймається цілісно і завершено, а теоретичні й практичні результати дослідження відповідають поставленим завданням і мають переконливе методологічне підґрунтя.

Зміст роботи засвідчує, що М. Цап'як здійснив ретельний і всебічний аналіз обраної проблематики. Дослідження вирізняється концептуальністю, науковою новизною, нестандартністю авторського підходу. Дисертант виконав поставлені перед собою завдання, продемонструвавши належну наукову кваліфікацію.

У підсумку зазначимо, що дисертаційна робота «Народне танцювальне мистецтво Волині в контексті крос-культурної взаємодії» є завершеним, актуальним для культурологічної науки дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її автор Цап'як Микола Йосипович заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 – Культурологія.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хореографії Рівненського
державного гуманітарного університету

Володимир Гордєєв

